

Dušan Mikolaj

Ej, Ivo, ale na Mičinej bolo dobre!

Zatelefonoval mi v lete profesor Ivan Lалуha. Jedenásteho novembra uplynulo deväťdesiat rokov od narodenia jeho brata Milana. Od maliara je o dva roky mladší, a hoci v detstve nevyrastali na jednom dvore, mali viaceré spoločné zážitky. Nežiada sa geograficky konkretizovať územie, z ktorého pochádzal ich otec Ján Láluha. Podstatne zaujímavejšia je – osobitne pre genealógiu –, že sa narodil v Lalahovej. Osada vznikla podobne ako stovka iných v kysuckých a terchovských lesoch s výhľadmi na malofatranské vrchy. Ľudia sa tam utiekali pred praktikami feudálnej vrchnosti a hľadali kúsok pokojnejšieho miesta pre svoju rodinu. Spílili stromy, vyklčovali ich mocné korene, povynášali zo zeme hromady kameňa, z kmeňov postavili jednoduchý zrub na bývanie a prístrešok pre domáce zvieratá a začali na skromnej prsti gazdovať.

Osada Lalahová stála na pomedzí obcí Terchová a Riečnica. Spája sa predovšetkým s druhou obcou, ibaže tá už neexistuje. Obyvateľov Riečnice a jej okolitých osád vystaňovali v prospech novobystrickej nádrže, čo zásobuje pitnou vodou Kysučanov aj obyvateľov Žiliny. Vetvu rodiny, po ktorej dostala osada pomenovanie, rozvíjali popri Jánovi Lalahovi jeho bratia Alexander a Štefan. On bol prvorodený, a tak si presadil dedičné právo na gazdovské majetky. Dvaja mladší odišli z osady, skôr než dospeli.

Vlastný priestor a živobytie si hľadali ďaleko mimo rodičovského gruntu. Ján Láluha vychodil meštianku a do osady sa už nikdy nevrátil. Po povinnej vojenskej službe sa prihlásil k četníkom, ako za prvej republiky volali žandárov. Toto povolanie neposkytovalo stabilnú štáciu. Slúžiť začal v Tekovských Lužanoch. Tam sa zoznámil so svojou nastávajúcou manželkou Ruženou Krškovou, učiteľkou v slovensko-maďarskej škole.

Do Lužian prišla z Banskej Bystrice, v obci sa im narodil prvý syn Milan. Keď čakala druhé dieťa, Milanka zaviedli do Dolnej Mičinej. Tam učila Ruženina sestra Mária Kršková. Ku škole patrilo byt pre učiteľskú rodinu, a keďže

bola slobodná, našlo sa v ňom miesto na bývanie i pre jej rodičov. Teta Marka, stará matka Emília a starý otec Juraj sa stali starostlivými opatrovateľmi chorlavého chlapčeka. „*Iba som vreštal a naši nemohli spať. Stará mama vyhlásila, že ma buď vypíple, alebo ma zahrabú. Vypiplala ma,*“ spomínal Milan Lалуha po rokoch. Bylinkami, liečivými odvarmi, obkladmi, domáckou stravou.

Priestor na dolnom toku rieky Hron zanechal konkrétnejšie ohlasy v Ivanovi Lalahovi. Tekovské Lužany sa nachádzajú v susedstve Maďarska, a tak sa po Viedenskej arbitráži so stovkami ďalších obcí a miest a s desaťtisícami Slovincov a Slovákov „zákonite“ ocitli v maďarskom okupačnom pásme. „*Písal sa november 1938. Mal som šesť rokov,*“ spomína, „*keď raz v noci som sa zobudil na výkriky: Butatót hazamegyünk! – Hlúpy Slovák, ber sa domov! – a na spev miestnych horthyovských patriotov, ktorí v školskej záhrade pálili československé zástavy a rozbíjali nám okná. Zažil som pocit úzkostného strachu tých, čo prežili pogrom.*“

Kto mal kam a vládol, utekal do oblastí, ktoré Maďari neokupovali. Jána Lalahu prevelili na Starú Turú, krátko nato do Bošian. Tam sa Lalahovcom roku 1943 narodil tretí syn Ľubo (stal sa horárom, žije v obci Lieskovec neďaleko Zvolena). Zvolen bol poslednou štáciou rodiny. V tomto priestore sa pri príprave národného povstania formovala žandárska jednotka.

Ivana Lalahu zaviedli rodičia do Dolnej Mičinej prvý raz už v útľom veku, a tak sú mnohé jeho detské spomienky živo previazané spoločnými zážitkami s Milanom. Ten bol v dedine už usadený a rozhladený potulkami popri Mičinskom potoku a po rozľahlom chotári. „*Kraj melancholický, mierny reliéf, plynie z neho idylická milota. Lúky, horička pri nich. Výhľad na hrochotskú Chočuľku,*“ charakterizuje ho Ivan.

Rozhľad a drobné zručnosti obaja naberali v sprievode starého otca. Vodič ich po poliach, kvetnatých lúčkach, zbierali repík a iné byliny, ktoré človeka vyliečia z mnohých chorobných pliaĝ. Učil ich, ako štepiť divé plánky ušľachtilejšími odrodami. Brával chlapcov na rybačku. Tej predchádzalo zháňanie červíkov pod skalami pri potoku, na hnojisku pri dvore sa o ne predbiehali s hrabivými sliepkami. Do sieťky lapali motýle s pestrými krídlami. Zbierali poštové známky. Ich filatelistické záľuby podporovala teta Marka. Ak boli poslúšní, vzala ich v pondelok so sebou do Banskej Bystrice na jarmok. Priamo na námestí stál obchod u Havelku a v ňom si mohli prezrieť albumy plné známok aj zo vzdialených exotických krajín.

Príhody bratov majú zjednotený obsah. Je leto, okná na školskej budove roztvorené a cez ne už na svitaní dolieha plieskanie bičom. Chlapci by ešte radi spali, no obecný pastier takto hlasno oznamuje gazdom, že majú vypúšťať sta-

tok z maštálí. Signál s poriadne dlhým bičom opakuje pastier s chuťou pri každej chalupe. Švihá ním, až v ušiach zalieha, hoci kravy z dvorov sa k stádu pripájajú zvykom. A starý otec Krško darmo hreší pastiera, nech si plieska popri iných domoch, oni kravu nechovajú. Pri škole sa ich ani nepatrilo držať. Strážil ju psík, po dvore si behali sliepky, v kletke chrumkali trávu zajace.

Spomienky oživuje Ivan Lалуha často ľudovými zvykmi. V zime prichádzali pod okno pani učiteľky mládenci a dievčatá s vianočnými piesňami, vinšovali koledy. V nedeľu cez teplé obdobie sa zberali nahor dolinou na kyselku. Medokýš vyvieral nad Mičinou aj nad Čerínom, no ku kyselke ich neťahalo iba vďaka sviežej vode. Dievčence sa nastrojili do kroja. Milan najprv nazeral na ne spoza záclony školského bytu. Pozorne si všimal výšivky na oblečení. Od stužiek vo vlasoch až po spodný lem sukien. Farieb na nich bolo toľko, že všetky na svoje obrazy ani nepotreboval. Keď sa skupinky vzdialili, povedal, ideme za nimi. Zakaždým niekto z chlapcov priniesol harmoniku. Zaspievali si pri nej, zatancovali na pokosenej lúke. Až potom si hrdlá ovlažili kyselkou.

Ústrednou osobnosťou pri začiatkoch kreslenia a maľovania Milana Láluha v Dolnej Mičine bola Mária Kršková. Svojho synovca citlivo podporovala v tom, k čomu s nesmiernou záľubou sám smeroval. Aj ho pobádala, ak sa jej videlo, že sa mu do toho akosi nechce: „*Milo, už je jedenásť, a ty si ešte nič nenakreslil!*“ Nebývalo to často. Spomínal: „*Som si čarbal, ako mi hovorili, odvtedy čo som vedel tužku držať. To bola moja najmilšia vec. Aký papier som našiel, taký som začarbal. Nahusto začiaral. Keď mi dali farebné tužky, ako mi aj boli dali, a nahali mňa s nimi, som tri dni nepotreboval ísť nikam. Ja som sedel a kreslil. Mal som zo päť rokov, a už som bol so svojím kreslením úplne v inom svete. Keď doma videli, že ma kreslenie takto baví, kúpili mi akvarelky. Peliškanky. Boli také kvalitné, že nevybledli. Akvarelík s nimi, taký osemkrát osem, doteraz mám. To ti je farba krásna.*“

„*Tam na Mičinej*“ je priam zázračne ukotvená celá základňa Milana Láluha na jeho profesionálne maľovanie a kreslenie. Žil medzi skúsenými roľníkmi, zručnými remeselníkmi, vynaliezavými vrstovníkmi. Tento priestor sa mu stal citovo natrvalo zásadným. Rodinne jednoznačne a nenahraditeľne. V ňom verne pretrvával až do sklonku života. Profesor Ivan Láluha – sociológ so zaujatím pre novodobú históriu, známy aktivista v obrodnom dianí roku 1968 a osobný priateľ Alexandra Dubčeka – o tamtých rokoch života hovorí, že ich prežíval na mičinskej vôľuške (prostredníctvom „vôľušky“ si na pekné chvíle spomínal v svojej knižke maliar Janko Alexy). S úsmevom pritom dodáva, že brat podedel viacero talentov, na neho v aktívnom umení akosi nezvyšilo. Keď študoval na učiteľáku v Lučenci, rozhodoval sa, či bude maľovať, či hrať na

husličkách, alebo z hlíny miesiť. I do toho mal chuť. Za školskou záhradou bola vhodná hlina na modelovanie. Jeho zručnosť vidieť na buste spisovateľa Gorkého. Typická tvár s mocnými bajúzmi. „Vymodeloval ho sta živého.“

To profesionálne naberalo vlastné smerovanie počas akademických rokov na Vysokej škole výtvarných umení. Po jej absolvovaní si Milan Laluha našiel ateliér v Martine, aby po piatich rokoch natrvalo zakotvil v Bratislave, kde pobudol takmer polovicu svojho plodného veku. Zomrel roku 2013, deň pred dátumom svojho narodenia. Bolo to práve v čase, keď mu v Galérii mesta Bratislava zorganizovali rozsiahlu súbornú výstavu. Jej kurátor a umelcov priateľ Juraj Mojžiš ju nazval *Objavil som motív*.

Za tým jednoduchým slovom visia stovky Laluhových kresieb. Stromov, chalúp, aktov, portrétov. Autoportrétov o ľudskej skromnosti, citovej účasti, osobnostnej vážnosti aj podmanivej veselosti. A nepredstieranej vďačnosti za to, čo človek od sveta dostáva a s čím sa chce podeliť s inými. Maľoval základnými farbami, nepotreboval toto slnečné spektrum navzájom prelínať, vytvárať z neho prchavé nálady, nádejné ilúzie. Postavy na jeho obrazoch stáli na pevnej zemi, vážili si svoju postać, nevyhýbali sa údelu, ktorý bol ukotvený v každodennej práci a odmeňovaný nefalošnými radosťami. Mne ostal maliar v pamäti, ako sedí, mierne pokrčený, v svojom ateliéri na nízkom šamrlíku. Na kolenách má pevnú podložku, na nej papier, sololit, plátno či iný podklad. Sústredene vrství naň ceruzkou, pastelom, niekedy aj olejom syté farby. V takom tvorivom rytme plynuli celé hodiny aj roky. Až do jeho vážneho ochorenia. Kým si to naplno uvedomil, choroba rýchlo smerovala k jeho koncu.

Ivan Laluha k tomu dodáva azda to najpodstatnejšie: „*Posledné slová mi povedal: ‚Ej, Ivo, ale na Mičinej bolo dobre!‘“*